

TÓTH MÁRIA EMLÉKEZETE IN MEMORIAM MÁRIA TÓTH* LŐVEI PÁL

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet (ELKH)

E-mail: lovei.pal@abtk.hu

KEYWORDS: MASTIC, X-RAY POWDER DIFFRACTION (XRD), ARCHAEOOMETRY, FUNERARY MONUMENT, HÉDERVÁR, MEISSEN, BAIA MARE (NAGYBÁNYA)

KULCSSZAVAK: PASZTA, RÖNTGEN-PORDIFFRAKCIÓ (XRD), ARCHEOMETRIA, SÍREMLÉK, HÉDERVÁR, MEISSEN, NAGYBÁNYA

1. ábra: A hédervári gótikus kápolna kaputimpanonja festésmaradványokkal (fotó: Lővei Pál, 2015)

Fig. 1.: The entrance tympanum of the Gothic chapel in Hédervár with painting remains (photo: Pál Lővei, 2015)

Tóth Máriával az első „hivatalos” ügyem 1993-ra datálódik: a Horler Miklós 70. születésnapjára összeállított *Festschrift* szerkesztőjeként én gondoztam az első műemlékvédelemhez kapcsolódó archeometriai tanulmányát: Deák Klára festőrestaurátorral a hédervári gótikus kápolna kapujának festéseit vizsgálták (1. ábra, Deák & Tóth 1993).

A restauráláshoz kibontott keretkövek fényképein kívül olyan, a kötet többi tanulmányaira nem jellemző ábrák beillesztéséről kellett gondoskodnom, mint egy vakolatszemcse röntgen-pordiffraktogramjának részlete, valamint színes festékszemcsék anyagösszetételét mutató EDX spektrumok egész sorozata.

* How to cite this paper: LŐVEI P. (2022): Tóth Mária emlékezete / In memoriam Mária Tóth, *Archeometriai Műhely* XIX/2 pp. 95–98.

doi: [10.55023/issn.1786-271X.2022-007](https://doi.org/10.55023/issn.1786-271X.2022-007)

Totyí aztán fokozatosan „beépült” a műemléki kutatásokba, a jáki templommal foglalkozó művészettörténész kollégák, D. Mezey Alice és Szentesi Edit lelkesen számoltak be közreműködéséről – ennek előbb egy Alsó-Ausztria és Bajorország középkori kváderépületeinek műemléki kezelését 1994-ben felmérő tanulmányút következő évben közzétett jelentése (D. Mezey et al. 1995), majd a jáki nyugati kapunak 1998-ban szentelt monografikus tanulmánykötet két írása (és persze a restauráláshoz nyújtott anyag- és színvizsgálati segítség) lett az eredménye (Horváth & Tóth 1999; Tóth 1999).

Ekkortájt derült ki, hogy Totyí már akkor jelen volt az életemben, amikor még nem is ismertem. 1990-ben a Magyarország építészeti töredékeinek katalógizálását megcélzó műemléki *Lapidarium Hungaricum* program első eredményeiről Visegrádon rendezett, „A mérnökgeológia a műemléki, régészeti kőanyagok kutatásában” című ülészen a középkori síremlékek vörös márványairól szóló előadásomon tettem fel azt az engem akkor már jó pár éve foglalkoztató kérdést, hogyan lehetne megkülönböztetni a magyarországi emlékanyag szempontjából alapvető gerecsei, valamint az osztrák-bajor területeken meghatározó tömött vörös mészköveket, mivel az osztrák-bajor vidékeken az anyag zömét alkotó, közönséges adneti vörös művészettörténészi szemmel nem nagyon különbözött a magyarországi példaktól. Csak akkor tudtam meg, hogy a konferencián Tóth Mária is jelen volt, amikor évekkel később Pintér Farkas személyében az ELTE TTK Közöttani-Geokémiai Tanszékén erre a problémára fogékony geológus hallgatót találva, Szakmány Györggyel együtt ezt a szakdolgozati témát ajánlotta neki – Farkas munkáját aztán siker is koronázta, a természettudományos vizsgálatok segítségével megkülönböztethetők a különböző területek vörös márványai (Pintér et al. 2001a; Pintér et al. 2001b).

A műemlékes munka során aztán emlékezetes közös helyszíni programokat jelentett az esztergomi palotakápolna – ahol Totyí a fal víztartalmát mérő ügyes kis eszközt is a kezembe adta –, az egi középkori székesegyház némileg talányos sírkamrája és az akkor még érintetlen várbeli kőtár, vagy éppen a Budapesti Történeti Múzeum kőraktára. Egész sor konferencia résztvevői voltunk együtt, a budaörsi úti MTA kutatóház rendszeres archeometriai programjain kívül Esztergomról és Pécsről vannak szép emlékeim.

A Magyar Tudományos Akadémia 2006. évi közgyűléséhez kapcsolódóan a Filozófiai és Történettudományok Osztálya által rendezett tudományos ülészen a művészettörténeti módszertan nézőponti sokszínűsége volt. Ennek keretében én olvastam fel a három természettudóssal – Tóth Mária mellett Bajnóczi Bernadett és Pintér Farkas – közösen összeállított

előadást, amelyik aztán a Művészettörténeti Értesítő a konferencia előadásait közreadó számában meg is jelent (Lővei et al. 2007). Ebben már nem csupán a vörös mészkövek, de például a művészettörténeti szempontból nagyon fontos, Eger környéki, márványszerű kőanyagok vizsgálati is hangsúlyt kaptak. A magyarországi középkori székesegyházak még szélesebb körű építészettörténeti kutatási programja (Havasi Krisztina) keretében az ország több területére kiterjesztett anyagvizsgálatok szervezésében és megvalósításában Totyínak a legutóbbi évekig ismételtelen igen jelentős szerepe volt.

Közben egy engem ugyancsak régóta foglalkozó, speciális kérdés vizsgálatára is sikerült megnyernem. Leginkább néhány középkori sírkő betűinek és ábrájának vésett vonalaiban fedezhetők fel olyan – ma eltérő színekben megmutatkozó – betétek, amelyeket eredetileg puha pasztaként lehetett bedolgozni a mélyedésekbe, hogy kiszáradva és megkeményedve jó esetben máig látványosan hangsúlyozzák az eltérő színű kőlapok véseteinek rajzolatát. A Kassáról és Gyulaféhevárról hozott mintákhoz immár Totyival együtt gyűjtöttünk esztergomi és pilisi mintákat is. Az anyagok röntgen-pordiffrakcióval meghatározott fázisösszetételei egységesek voltak abból a szempontból, hogy az eredeti színeképző anyag mindegyikben a vas volt, valamilyen fokú oxidációs átalakulási formában, illetve fémvasként. A hordozó kőanyag zömmel vörös mészkő volt – ebben ugyancsak vörös színű betétek nem lett volna értelme –, így alighanem minden esetben eredetileg fekete színű rajzolatról lehetett szó (Lővei & Tóth 2011).

2. ábra: Pasztaberakás minuszkulás sírfelirat mélyített háttérébe, Meissen, Dóm, Allerheiligenkapelle (fotó: Lővei Pál, 2009)

Fig. 2.: Mastic inlay in the recessed background of a tomb inscription, Meissen, Cathedral, Allerheiligenkapelle (photo: Pál Lővei, 2009)

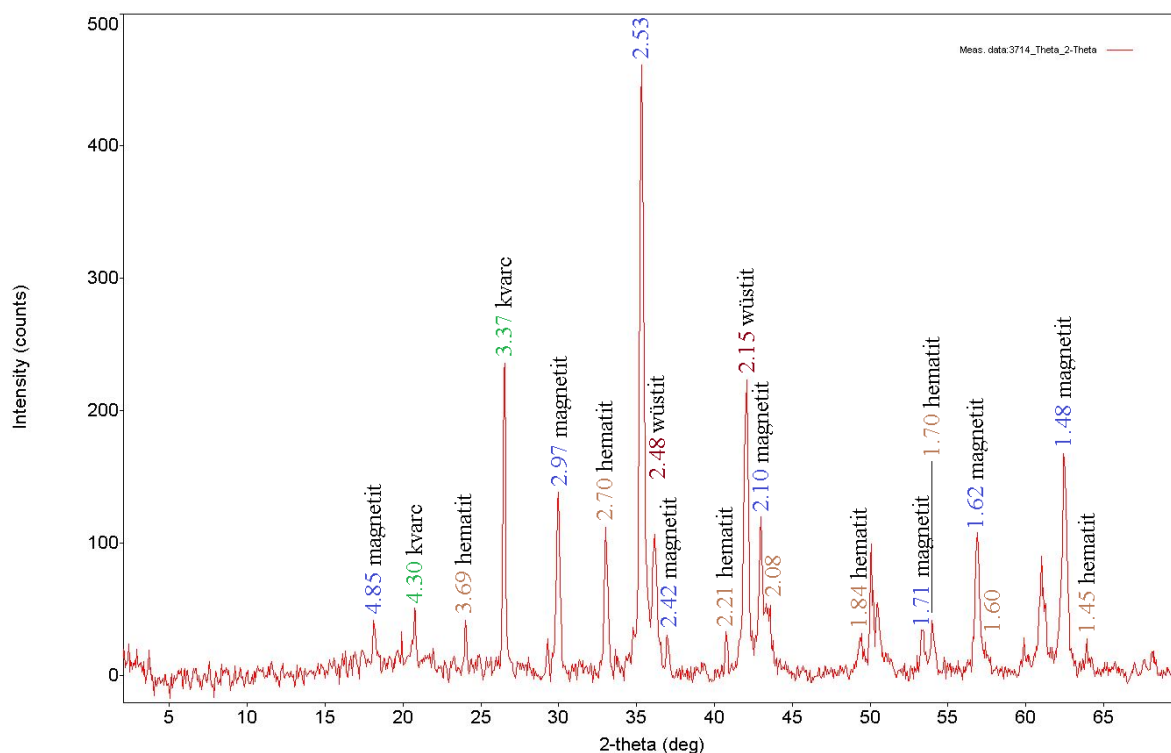

3. ábra: Pasztaberakásos sírkő töredéke, Szent István-templom, Nagybánya (ásatási felvétel, 2012)

Fig. 3.: Fragment of a tombstone with mastic inlay, Szent István church, Baia Mare (Hun. Nagybánya, today Romania)(excavation recording, 2012)

A munka folytatását, majd idegen nyelvű közzétételét is terveztük. A meissenai dómból hozott minták (**2. ábra**) vizsgálatára eleve nem volt akkor lehetőség, egy 2019-ben Szatmárnémetiben rendezett műemléki konferencia információi alapján pedig sikerült mintát szerezni újabb régészeti leletek betétanyagából is, egyrészt a nagybányai Szent István-templom 2012–2014 közötti feltárása során előkerült sírkőtöredékből (**3. ábra**) (a feltáráról: Szócs & Pop 2020), másrészt a nagyszebeni evangélikus templom 2018. évi ásatásából. (Marcu Istrate 2020) A nagybányai minta elkészült vizsgálata megerősítette a korábbiakat a vas szerepéről: a kimutatott ásványok és mennyiségi sorrendjük: hematit (Fe_2O_3) >> kvarc > magnetit (Fe_3O_4) > wüstit (FeO) (**4. ábra**). (A kiértékelést Szabó Máté végezte – az ő és Bajnóczi Bernadett (CSFK Földtani és Geokémiai Intézet) segítségével köszönettel tartozom.)

Tóth Mária lelkes, sikeres és elkötelezett oktató volt. Nemcsak régészhallgatóit tudta magával ragadni, de a közös munkák során művészettörténész partnereit is. Az archeometriai vizsgálatok igénye halálával nem szűnt meg, és fiatalabb munkatársai minden reményünk szerint továbbra is partnereink maradnak.

4. ábra: A nagybányai pasztaberakásból vett minta röntgen-pordiffrakcióval meghatározott fázisösszetétele (készült a CSFK Földtani és Geokémiai Intézetében)

Fig. 4.: Phase composition determined by X-ray powder diffraction of the sample taken from the Nagybánya mastic inlay (performed by the Institute for Geological and Geochemical Research RCAES)

Irodalom

DEÁK, K. & TÓTH, M. (1993): A hédervári gótikus kapu festett kövei. In: LŐVEI, P. (szerk.): Horler Miklós hetvenedik születésnapjára – tanulmányok (*Művészettörténet – Műemlékvédelem IV.*). Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 143–154.

HORVÁTH, Z.A. & TÓTH, M. (1999): A templom és a szobrok kőanyagának pusztulása. Jelenségek, okok és a helyreállítás elvi vázlatja. In: SZENTESI, E. & UJVÁRI, P. (szerk.), A jáki apostolszobrok / Die Apostelfiguren von Ják. Balassi Kiadó, Budapest, 273–281.

LŐVEI, P., PINTÉR, F., BAJNÓCZI, B. & TÓTH, M. (2007): Vörös és fehér díszítőkövek, kristályos és metamorf mészkövek, márványok (Műemléki kutatások természettudományos diagnosztikai háttérrel 1.). *Művészettörténeti Értesítő* **56/1** 75–82.

LŐVEI, P. & TÓTH, M. (2011): Középkori színes paszták, kőragasztók és festékek anyagvizsgálatai (Esztergom, Pilis, Gyulafehérvár, Kassa). *Művészettörténeti Értesítő* **60/2** 187–194.

MARCU ISTRATE, D. (2020): Noutăți arheologice privind biserica evanghelică din Sibiu (fostă Sfânta Maria). In: SZŐCS, P.L. (szerk.), *Architectura religioasă medievală din Transilvania / Középkori egyházi építészet Erdélyben / Medieval*

Ecclesiastical Architecture in Transylvania VI. Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare / Szatmárnémeti: 181–197.

D. MEZEY, A., TÓTH, M., SZENTESI, E. & KÁLDI, Gy. (1995): Középkori kváderépületek restaurálása Alsó-Ausztriában és Bajorországban. *Műemlékvédelmi Szemle* **V.1–2** 322–330.

PINTÉR, F., SZAKMÁNY, Gy., DEMÉNY, A. & TÓTH, M. (2001a): „Vörös márvány” műemléki kőanyagok eredetének kutatása. *Földtani Kutatás* **38/2** 21–23.

PINTÉR, F., SZAKMÁNY, Gy., LŐVEI, P., TÓTH, M. & DEMÉNY, A. (2001b): „Vörös márvány” faragványok nyersanyag-lelőhelyeinek kutatása. *Műemlékvédelmi Szemle* **XI.1–2** 53–70.

SZŐCS, P.L. & POP, D. (2020): Cercetări arheologice privind biserica Sf. Ștefan, Baia Mare. Rezultate preliminare. In: SZŐCS, P.L. (szerk.), *Architectura religioasă medievală din Transilvania / Középkori egyházi építészet Erdélyben / Medieval Ecclesiastical Architecture in Transylvania VI.* Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare / Szatmárnémeti, 227–253.

TÓTH, M. (1999): Színmaradványok és patina a nyugati kapun. In: SZENTESI, E. & UJVÁRI, P. (szerk.), A jáki apostolszobrok / Die Apostelfiguren von Ják. Balassi Kiadó, Budapest, 289–297.